

УДК 347.191.1

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.05>

Юрій Михайлович Жорнокуй,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>,
e-mail: zhornokuy.ym@gmail.com

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ВИНА»
ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

Проведено аналіз законодавства України, а також доктринальних підходів до розуміння вини юридичної особи як учасника цивільних відносин. Зроблено висновок, що проблематика можливості існування вини в юридичній особі в межах цивільно-правової відповідальності обумовлена кількома факторами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Вина як підстава цивільно-правової відповідальності враховується в цивільних правовідносинах лише між фізичними особами. Окремого різновиду вини юридичної особи не існує, а будь-яке невиконання нею зобов'язань викликається діями її органів, учасників, колективу. Цей суб'єктивний фактор не береться і не може братися до уваги при покладенні цивільно-правової відповідальності на юридичну особу.

Ключові слова: юридична особа, вина, цивільно-правова відповідальність, добросовісність, розумність, член органу, учасник, працівник.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Домінуюча на сьогодні доктрина про реальне існування юридичної особи як суб'єкта права має серйозні практичні наслідки, оскільки відповідно до неї юридична особа є дієздатною та наділяється власною волею. Не піддається сумніву той факт, що як суб'єкт цивільного права юридична особа самостійно несе цивільно-правову відповідальність (ст. 96 ЦК України).

Слід пам'ятати, що суб'єктом такої відповідальності може виступати лише той, за ким взагалі визнається здатність до володіння цивільними правами й обов'язками, хто є суб'єктом цивільного права. В об'єктивному світі неможливе існування суб'єктивного права без його носія – суб'єкта, оскільки таке право – це забезпечена законом міра можливої поведінки особи, направлена на досягнення мети, пов'язаної із задоволенням її інтересів. Належність юридичній особі прав та обов'язків невідворотно тягне за собою можливість зловживання правами та порушення обов'язків. Як наслідок, така особа є

здатною до вчинення цивільних правопорушень і самостійно несе майнову відповідальність, що вважається однією з її ознак¹.

При вивченні всього спектра цивільно-правової відповідальності не вирішеним залишається питання про вину юридичної особи як у праві загалом, так і в цивільному праві зокрема. Якою є природа вини юридичної особи, правосуб'єктність якої реалізується через фізичних осіб, які також можуть вчиняти винні дії?

Стан дослідження проблеми

Існуючі погляди на вину юридичної особи не вирізняються єдністю і зводяться до двох основних – доктрини психічної обумовленості поведінки правопорушника або доктрини об'єктивно можливої турботливості та обачності поведінки учасника цивільних відносин. Разом із тим на сьогодні активно пропагується думка про доцільність напрацювання узагальноючого підходу з розподілом між двома теоріями «сфери впливу»: психологічній теорії при цьому приділяється роль визначати поняття вини в деліктному праві, поведінковій – у договірному.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз можливості застосування категорії «вина» до юридичних осіб. *Завданням* статті є з'ясування проблемних питань застосування категорії «вина» до юридичних осіб як учасників цивільних відносин.

Наукова новизна дослідження

У статті проведено критичний аналіз існуючих на сьогодні доктрин можливості застосування категорії «вина» до юридичних осіб у межах цивільних відносин. Доведено проблематичність визнання вини в юридичної особи, оскільки цивільне законодавство закріплює можливість її притягнення до відповідальності, не вказуючи при цьому на обов'язкову наявність вини.

Виклад основного матеріалу

Питання вини, а точніше теоретичного осмислення цієї категорії щодо юридичних осіб, викликало широку дискусію серед юристів. У цивілістиці переважають два протилежні підходи до її розуміння: психологічна теорія та поведінкова теорія. У першому випадку вина є *суб'єктивною умовою* цивільно-правової відповідальності та визначається як психічне ставлення суб'єкта до своєї протиправної поведінки, в якій виявляється ступінь його зневаги інтересів контрагента

---

¹ Саме через цю ознаку найбільш повно розкривається вся специфіка тієї чи іншої організації як суб'єкта цивільного права, специфіка, що відрізняє її від інших організацій, які не є юридичними особами [1; 2].

чи суспільства (доктрина психічної обумовленості поведінки правопорушника), у другому – вина й окремі її форми відповідають основоположним принципам цивільно-правового регулювання: рівність учасників відносин, презумпція їх добросовісності і розумності (доктрина об'єктивно можливої турботливості й обачності поведінки). Однак питання про поняття і значення вини юридичної особи у складі цивільного правопорушення залишається дискусійним¹. Слід зауважити, що як в однієї, так і в іншій доктрині є як прихильники, так і критики.

Значна частина правників доводили непридатність психологічної концепції вини для з'ясування сутності цивільно-правової відповідальності юридичних осіб:

1) як можна застосовувати категорію «вини» в її психологічному розумінні до осіб (особливо юридичних) та чи може юридична особа відчувати яке-небудь психічне ставлення до чого-небудь (В. А. Белов) [5, с. 295];

2) вина пов'язана із психічними процесами, які відбуваються у свідомості людини. Ці внутрішні процеси можуть бути оцінені лише в поведінці людини, в якій вони знаходять своє зовнішнє вираження, а юридична особа, на відміну від особи фізичної, не може мати психічного ставлення до вчинюваного нею правопорушення (Р. А. Майданик та В. А. Ойгензіхт) [6, с. 114; 7, с. 97];

3) говорити про «психічне ставлення» юридичної особи – щонайменше некоректно (В. Д. Примак та М. М. Хоменко) [8, с. 55; 9, с. 15];

4) покладати на особу відповідальність за принципом вини, коли розуміти вину як психічне ставлення, означало б ставити застосування відповідальності в залежність від того, чи вважає сам порушник свою поведінку такою, що заслуговує на докір, тому визначення вини, яке дає психологія, не придатне для застосування у правовій науці (Б. П. Карнаух) [10, с. 30–31, 44];

5) психіка як функція людського мозку є характерною для фізичних, але не для юридичних осіб, тому поняття вини юридичної особи виявляється у винній поведінці її працівників (посадових осіб), які діяли під час виконання своїх посадових обов'язків, а у повному та командитному товариствах і кооперативах – їх учасників (членів). Однак відкритим залишається питання про вину акціонерного товариства і товариства з обмеженою відповідальністю (В. П. Мозолін) [11, с. 31–32];

---

¹ Про сутність вказаних доктрин більш детально див.: Жорнокуй В. Г. «Вина юридичної особи: сучасний етап вивчення» [3]; Жорнокуй В. Г. «Вина юридичної особи: сучасний стан вчення» [4].

б) для оцінки вини боржника не мають жодного правового значення його індивідуальні якості і тим більше його «психічне переживання» у зв'язку з вчиненим правопорушенням. Замість цього використовується абстрактна модель очікуваної поведінки в тій чи іншій ситуації розумного і добросовісного учасника майнового обороту (М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський) [12, с. 763].

Прихильники психологічного підходу все ж таки обстоюють підхід, за якого діяльність юридичної особи так чи інакше виявляється через дії людей (рішення членів органів, правочини представників, дії учасників і працівників). Саме їх психічне ставлення і буде змістом вини юридичної особи. На думку Б. С. Антімонова, оскільки будь-яка юридична особа – це організація людей, відповідно вина юридичної особи – завжди вина людей, і нічим іншим вона бути не може [13, с. 76–77]. Разом із тим, щоб зовсім не ототожнювати вину юридичної особи з виною окремої людини, зазначено, що, виконуючи свої посадові чи трудові обов'язки, працівник такої особи виступає провідником особливої колективної волі юридичної особи – волі, яка не тотожна простій сумі індивідуальних волей її членів, а є новою якістю [14, с. 15]. У межах психологічного підходу погляди різних учених не повністю співпадають. Попри все незмінним залишається саме розуміння вини як суб'єктивної категорії – як процесу, що відбувається у психіці суб'єкта [10, с. 26].

Уважаємо, що психічна складова вини суб'єкта цивільного права утворюється в результаті дії людського фактора до виникнення цивільно-правового зв'язку під час формування волі фізичної та/або юридичної особи на вчинення правочину із третіми особами. До моменту виникнення такого зв'язку психологічна основа поняття вини вважається сформованою, тому немає жодної необхідності про це вести мову щодо поняття цивільно-правової відповідальності на стадії її функціонального застосування в цивільних правовідносинах. Саме тому в ЦК України закріплено поведінський аспект розуміння цивільно-правової відповідальності, що пов'язано з обов'язком дотримання вимог турботливості й обачності у практичному застосуванні вини. Проте не можна повністю ігнорувати і психічну складову поняття вини, оскільки саме розуміння цивільно-правової вини містить ці два необхідні компоненти.

Деякі зауваження висловлені і щодо доктрини об'єктивно можливої турботливості й обачності поведінки учасника цивільного правовідношення (поведінкова концепція):

1) Ю. Г. Басін зазначав, що критерій встановлення вини змістився до оцінки використання боржником можливості попередження порушення і обмеження його об'єму. Однак порушення і вина в порушенні тісно пов'язані. На думку вченого, порушення – об'єктивний

факт, і якщо його немає, то питання про вину не виникає. При появі порушення *вина* порушника є *суб'єктивною підставою* відповідальності [15, с. 382, 385];

2) *поведінкова теорія* є практичним керівництвом з установалення вина, але *самого поняття вина* в межах цієї теорії *не визначається* (Б. П. Карнаух, В. Д. Примак) [10, с. 39, 45; 16, с. 281];

3) не слід забувати і про особистісну характеристику учасника цивільних відносин. На жаль, у концепції турботливості й обачності не йдеться про те, хто ж такий цей розумний і добросовісний учасник обороту та які якості повинен мати його контрагент за правочином (укладеним між ними договором).

Як наслідок, усі спроби виокремити вину юридичної особи як суб'єктивну передумову її цивільно-правової відповідальності призводять до її «об'єктивізації», тому є безперспективними [17, с. 55–56]. Отже, вину в межах цивільно-правових відносин не слід вивчати без аналізу інтелектуально-вольових аспектів діяльності їх учасників. Переваги такого роду визначень якраз у тому і полягають, що містять несуперечливу єдність інтелектуально-вольового (суб'єктивного) і поведінкового (об'єктивного) аспектів вина.

Як наслідок, слід погодитися з В. П. Мозоліним, що завдання вчених під час напрацювання правової доктрини полягає не у протиставленні існуючих підходів між собою, а в їх об'єднанні [11, с. 33]. Так, примирити психологічну і поведінкову концепції вина намагався О. С. Іоффе, запропонувавши «об'єктивно-суб'єктивний» критерій вина, що ґрунтується на врахуванні характеру діяльності, конкретної обстановки й особистих якостей суб'єкта. Особу слід притягати до цивільної відповідальності лише за наявності її вина, яка може бути виражена у формі умислу, необережності і грубої необережності. Однак вина є лише підставою, але не мірою відповідальності. Розмір відповідальності залежить від величини збитків, вина кредитора і низки інших обставин [18, с. 129–136]. Поєднуючи основні аспекти психологічної та поведінкової теорій вина та вважаючи юридичних осіб особливими суб'єктами цивільного права, Б. І. Пугінський пропонує застосовувати до них поведінкову концепцію поняття вина, хоча як загальне правило вважає доцільним використовувати психологічну теорію [19, с. 66]. Можна погодитися з Б. П. Карнауком про те, що аналіз психологічної та поведінкової теорій вина дає підстави для висновку, що ці теорії протилежні лише на рівні абстрактних постулатів. Що ближче до рівня конкретних рекомендацій практиці, то менші розбіжності. Так, прихильники психологічного підходу, коли доходить до критеріїв необережності, звертаються до так чи інакше об'єктивного мірила «розумної», «середньої», «добросовісної» тощо людини, тоді як їх опоненти, характеризуючи умисел, вимушені вказувати на вольовий

аспект поведінки [10, с. 45]. Натомість В. Д. Примак вважає необхідним «поєднання, з одного боку, надміру утилітарного (принаймні у його “рафінованому” вигляді) “поведінкового” розуміння вини, та, з іншого боку, морально-правової кваліфікації інтелектуально-вольової складової поведінки, явленої суб’єктом цивільного права у певній життєвій ситуації» [20, с. 270]. Як результат, ученим пропонується розподілити між двома теоріями «сфери впливу»: психологічної теорії при цьому приділяється роль визначати поняття вини в деліктному праві, поведінковій – у договірному. При цьому вчений виходить із того, що одна річ визначити поняття вини, і зовсім інша – визначити доказові критерії встановлення вини [20, с. 271, 284].

Щодо вини юридичної особи, то переважна більшість фахівців визнають її існування, зауважуючи, що вона є самостійною юридичною категорією, яка породжується конкретним інтелектуальним і вольовим процесом, але має прояв і виявляється у відриві від свого фізичного носія. Іноді вина юридичної особи співпадає з виною фізичних осіб, які виступають від її імені; в інших ситуаціях фізична особа, яка є конкретним порушником, не може бути встановлена або є відсутньою. При цьому зазначено, що у цивільних відносинах слід розмежовувати вину фізичної особи і вину юридичної особи, яку можна назвати «юридичною» або «юридико-технічною» виною [21, с. 63–71].

Однак існує й інше бачення, яке зводиться до твердження, що йдеться не про вину як таку, а про визначення змісту волевиявлення, що формується, застосовується у зовнішніх відносинах конкретної юридичної особи, має бути правомірним, не призводить до виникнення цивільно-правової відповідальності. Така дія здійснюється в процесі напрацювання і прийняття рішення суб’єктом цивільного права. У фізичної особи це відбувається на індивідуальній психологічній основі, в юридичної – у межах дії правовідносин (трудових, корпоративних), що виникають всередині такої особи залежно від того виду, до якого вона належить, але також, що особливо слід підкреслити, на основі психологічної діяльності осіб, які формують склад такої юридичної особи як її працівники та/або учасники [11, с. 33].

Специфіка юридичної особи як штучного суб’єкта полягає в тому, що від її імені в цивільних правовідносинах виступають конкретні фізичні особи. Тому, на думку деяких дослідників, вина юридичної особи як суб’єкта цивільної відповідальності може виявлятися у формі: 1) вини її органів (ч. 1 ст. 92 ЦК України); 2) вини її учасників (ч. 2 ст. 92 ЦК України); 3) вини її працівників чи посадових осіб, які не є органами юридичної особи і виконують свої трудові функції. За наведеними обставинами більш коректно говорити про відповідальність органу юридичної особи чи працівника перед самою юридичною особою, а не перед її кредитором. Так, розглядаючи правосуб’єктність

посадової особи, С. І. Архіпов робить висновок, що така особа не є чимось самостійним, рівнозначним юридичній особі та індивіду, вона містить перехід правових якостей індивіда (у більш широкому аспекті людини) у правові якості юридичної особи; це форма, через яку пов'язуються (але не об'єднуються) дві самостійні правові сутності. Як будь-яка перехідна форма, вона містить риси одного і другого явища; у формі посадової особи воля, дії, вчинки індивіда трансформуються у правовому сенсі у волю, дії та вчинки юридичної особи [22, с. 37]. Однак невіршеним залишається питання вини та, як наслідок, відповідальності учасників юридичної особи. Актуалізується відповідне питання в контексті можливості їх притягнення до субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями юридичної особи у випадках, передбачених чинним законодавством.

Той факт, що від імені юридичної особи виступають конкретні фізичні особи, не змінює самостійного характеру волі, поведінки та відповідальності юридичної особи за свої дії в цивільних правовідносинах. Вина юридичної особи як суб'єкта цивільно-правової відповідальності є її власною виною, а не виною її органів, учасників, працівників чи інших осіб. Цивільні права та обов'язки належать юридичній особі, яка володіє правоздатністю і дієздатністю, зміст якої не співпадає і не зводиться до правосуб'єктності фізичних осіб, які діють від її імені. Як повноправний учасник цивільно-правових відносин юридична особа самостійно несе відповідальність за свою вину, тобто за власну поведінку, яка порушує права та законні інтереси інших суб'єктів [23, с. 84–85]. Оскільки в органах діє сама корпорація, то будь-який корпоративний делікт породжує для неї обов'язок відшкодування шкоди як відповідальність за власну вину [24, с. 16]. Все, що виходить від цієї єдності (тобто від сукупності елементів, що діють як складові внутрішніх взаємозв'язків юридичної особи) і завдає при цьому шкоди іншим суб'єктам права, має вважатися діями та наслідком волевиявлення самої цієї правосуб'єктної організації [16, с. 347].

Необхідно зауважити, що поведінка – категорія об'єктивна, причому щодо юридичних осіб можна говорити про поведінку «реальну» – практичну, що містить певні дії. Тим не менше у правовій літературі вплив окремих працівників і колективу в цілому на поведінку юридичної особи зазвичай пов'язується з виною, тим більше, що вина конкретного працівника часто ототожнюється з виною юридичної особи [2, с. 216]. Водночас слід відмітити думку М. С. Малєїна, що дії органу юридичної особи породжують відповідні цивільні права й обов'язки. Проте твердження науковця, що слід говорити не про вину органу, а про винні дії [25, с. 54], є далеко не безспірними. Дії учасників організації, в тому числі органу, визначають дії юридичної

особи, формують з урахуванням поведінки інших працівників або навіть без цього її поведінку, а вина – це вже характеристика цих дій [17, с. 53–54] (причому характеристика суб'єктивна). Однак чи існує можливість урахування визначення суб'єктивних моментів у поведінці юридичної особи при покладенні на неї відповідальності за порушення зобов'язань? Вирішити цю проблему складно.

Вина юридичної особи – об'єктивний результат її поведінки, виражений у недотриманні встановлених правових норм або правил, яка враховується лише в тих випадках, коли це передбачено цивільним законодавством. Поведінка юридичної особи має відповідати характеру покладених на неї обов'язків та умовам обороту, що враховують вимоги турботливості й обачності, які має виявляти *розумний і добросовісний* учасник цивільних правовідносин [17, с. 112–113]. Однак як визначити добросовісність і тим більше розумність юридичної особи?

Слабка теоретична розробленість понять «добросовісність», «розумність» і «вина» в цивільному праві робить аналіз їх співвідношення досить складним. Деякі дослідники навіть указують, що поняття «недобросовісність» уже містить «винуватість» [26]. Пропонується, що для притягнення особи до відповідальності достатньо доведення, що під час здійснення прав і виконання обов'язків (будь-яких, як «представницьких», так і «управлінських») особа діяла недобросовісно або нерозумно, в тому числі якщо її дії не відповідали звичайним умовам цивільного обороту або звичайному підприємницькому ризику. ЦК України виходить із того, що недобросовісність і нерозумність дій посадових осіб або учасників одночасно підтверджує дві обставини: 1) порушення обов'язку діяти в інтересах юридичної особи добросовісно і розумно (протиправність поведінки); 2) вину особи, яка завдала збитки. Тягар доказування вини, на відміну від загального правила, встановленого ЦК України, лежить на особі, яка вимагає їх відшкодування [27, с. 309–310].

Довівши винуватість особи, можемо стверджувати, що вона діяла недобросовісно, а довівши її невинуватість, – що її поведінка є поведінкою розумного і добросовісного учасника майнового обороту. Використання поняття вини разом із «добросовісністю» і «розумністю» буде ще більше невинуватим у випадку визначення обставин, за яких особа, яка діяла нерозумно і недобросовісно, може все ж таки вважатися невинуватою у своїх діях у розумінні цивільного права, або обставин, за яких винувата особа діяла тим не менше розумно і добросовісно [28, с. 44].

Перетворення юридичної особи в головного учасника майнового обороту також сприяло знеціненню критерію вини як необхідної умови цивільно-правової відповідальності. Вина – це певний психічний стан особи, її ставлення до своєї поведінки та її результатів. Як підстава

відповідальності вина має сенс лише тоді, коли можна вплинути на мотиви поведінки людини. Тому вина юридичної особи має братися до уваги при встановленні відповідальності, якщо є можливість виявити ту людину або тих людей, які, діючи як органи, представники або працівники юридичної особи, порушили або сприяли порушенню юридичною особою договірному зобов'язання, завдали майнової шкоди іншим учасникам цивільного обороту. Встановити ж конкретних осіб, діями чи бездіяльністю яких були порушені суб'єктивні права інших учасників обороту, часто є досить складно або неможливо. Проте навіть якщо ці особи і визначені, вони, за загальним правилом, не несуть майнової відповідальності перед потерпілим. Вони відповідатимуть перед юридичною особою за порушення своїх посадових, трудових обов'язків. Має місце свого роду трансформація відповідальності юридичної особи у відповідальність посадових осіб і працівників цієї юридичної особи. При цьому виникає питання про винуватість таких фізичних осіб, але вже в іншій площині [29, с. 310]. Проте вина юридичної особи не може бути правильно зрозумілою, якщо її уявляти лише як вину окремого працівника організації або її члена. Не буде правильно уяви про вину юридичної особи і в тому випадку, якщо ми будемо ототожнювати її з відомою сумою, яку отримуємо від складання винуватих поведінок кількох або навіть усіх працівників юридичної особи [13, с. 77].

Відповідно до ст. 614 ЦК України особа є невинуватою, якщо вона доведе, що *вжила всіх залежних від неї заходів* щодо належного виконання зобов'язання. Тобто йдеться про неприйняття особою, в тому числі юридичною, всіх заходів, які вимагалися від неї при дотриманні турботливості й обачності для виконання своїх цивільно-правових обов'язків. Таким чином, законодавством закріплено об'єктивний підхід до поняття вини, який не враховує суб'єктивного фактора. Однак слід пам'ятати, що *закон говорить не про вину юридичної особи, а про застосування до неї відповідальності* (ст. 96 ЦК України). У такому розумінні вини виявляються особливості поведінки такого суб'єкта цивільного законодавства, як юридична особа. Як наслідок, актуальним залишається підхід Б. С. Антімонова про неспівпадіння галузей права при врахуванні вини, оскільки враховувати вину має трудове право, а цивільне – діяльність, поведінку організації як самостійного суб'єкта права [13, с. 77–79]. Близькою до наведеної є позиція про неприйняття принципу вини у відносинах юридичних осіб, оскільки це призводить до пошуку причин для виправдання [30, с. 48–49]. Як наслідок, заслуговує на увагу думка про те, що *в юридичній особі в цивільно-правових відносинах не існує вини, а є лише відповідальність*. До такого висновку дійшли свого часу В. Т. Смірнов і А. О. Собчак, які вважали, що особливого різновиду вини юридичної особи взагалі не існує, в

іншому випадку її визнання призвело б до необхідності встановлення її психічного ставлення до своєї поведінки [31, с. 82–87]. Отже, поведінка конкретних фізичних осіб не може в цивільних правовідносинах вважатися підставою винуватості юридичної особи у взаємовідносинах між собою. Вважається, що вина юридичної особи не має значення для її відповідальності. Через особливу структуру така особа не наділена інтелектуальним моментом, тому цивільно-правова відповідальність застосовується у випадках завдання шкоди, тобто основою порушення вимог про застосування такої відповідальності буде принцип завдання шкоди [17, с. 235, 237].

Як результат, вина як підстава цивільно-правової відповідальності враховується в цивільних правовідносинах лише між фізичними особами. Окремого різновиду вини юридичної особи не існує, а будь-яке невиконання нею зобов'язань викликається діями її органів, учасників, колективу. Проте цей суб'єктивний фактор не береться і не може братися до уваги при покладенні цивільно-правової відповідальності на юридичну особу.

Висновки

Проблематика можливості існування вини в юридичної особи в межах цивільно-правової відповідальності зумовлена кількома факторами: а) різними механізмами формування волі в учасників цивільних правовідносин (у фізичних осіб – на основі внутрішнього (психологічного) прояву, в юридичних – за рахунок волевиявлення однієї чи кількох фізичних осіб); б) відсутністю розуміння вияву власної вини юридичної особи як самостійного учасника цивільних відносин чи все ж таки вини членів її органів, учасників або працівників; в) відсутністю прямої вказівки в чинному ЦК України на існування вини в юридичної особи, оскільки кодекс (ст. 96) містить норму лише про її відповідальність.

У зв'язку із цим невіршеними залишаються такі проблеми:

1) чи існує взагалі категорія «вина юридичної особи», оскільки ЦК України (ст. 96) закріплює положення лише про відповідальність юридичної особи, про її вину взагалі не йдеться;

2) якщо визнати існування вини юридичної особи, актуалізується питання застосування лише однієї з напрацьованих на сьогодні концепцій вини (доктрини психічної обумовленості поведінки правопорушника або доктрини об'єктивно можливої турботливості й обачності в поведінці учасника цивільного правовідношення) чи слід на стадії формування волі юридичної особи враховувати психологічну концепцію, а на стадії реалізації волі – поведінкову;

3) якщо визнати існування вини юридичної особи, то як її слід розуміти: а) як суб'єктивне сприйняття особою, яка порушила суб'єктивні права іншого учасника цивільного обороту; б) як об'єктивний

прояв (встановлення законом чи сприйняття іншими учасниками цивільного обороту в кожному конкретному випадку).

Список бібліографічних посилань: **1.** Богданов Е. В. Проблема сущности юридического лица. *Современное право*. 2011. № 11. С. 89–94. **2.** Матвеев Г. К. Вина в советском гражданском праве / отв. ред. К. П. Николаев. Киев : Изд-во Киев. ун-та, 1955. 307 с. **3.** Жорнокуй В. Г. Вина юридичної особи: сучасний етап вивчення // Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна (м. Харків, 25 трав. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 248–251. **4.** Жорнокуй В. Г. Вина юридичної особи: сучасний стан вчення. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 1. С. 160–164. **5.** Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. М. : Юрайт-Издат, 2008. 993 с. **6.** Майданик Р. А. Цивільно-правова відповідальність // Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : Кальміус, 2013. С. 86–147. **7.** Ойгензихт В. А. Мораль и право. Взаимодействие. Регулирование. Поступок. Душанбе : Ирфон, 1987. 160 с. **8.** Примак В. Д. Вади і переваги основних теоретичних концепцій цивільної вини. *Юридична Україна*. 2006. № 5. С. 54–58. **9.** Хоменко М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2013. 20 с. **10.** Карнаух Б. П. Вина як умова цивільно-правової відповідальності : монографія. Харків : Право, 2014. 224 с. **11.** Мозолин В. П. Гражданско-правовая ответственность // Юридическая ответственность: современные вызовы и решения : материалы VIII Ежегод. науч. чтений памяти проф. С. Н. Братуся / отв. ред. Н. Г. Доронина. М. : ИНФРА-М, 2014. С. 28–33. **12.** Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая. Общие положения. Изд. 4-е, стереотип. М. : Статут, 2001. 842 с. **13.** Антимонов Б. С. Основания договорной ответственности социальных организаций. М. : Юрид. лит., 1962. 175 с. **14.** Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица). М. : Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1947. 363 с. **15.** Басин Ю. Г. Избранные труды по гражданскому праву / сост., вступ. ст. И. П. Грешникова. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. 591 с. **16.** Примак В. Д. Відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 432 с. **17.** Амосов С. С. Актуальные проблемы механизма гражданско-правовой ответственности юридических лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Иркутск, 2001. 258 с. **18.** Иоффе О. С. Обязательственное право. М. : Юрид. лит., 1975. 880 с. **19.** Пугинский Б. И. Применение принципа вины при регулировании хозяйственной деятельности. *Советское государство и право*. 1979. № 10. С. 63–70. **20.** Примак В. Д. Вина і добросовісність у цивільному праві. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 432 с. **21.** Плотников В. А. Неосторожность как форма вины в гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 1993. 164 с.

- 22.** Архипов С. И. Субъект права (теоретическое исследование) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Екатеринбург, 2005. 48 с.
- 23.** Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. М. : Статут, 2005. 476 с.
- 24.** Ем В. С., Козлова Н. В., Селяков Н. Ю. Неугасимая лампада // Об юридических лицах по римскому праву / Н. С. Суворов. М. : Статут, 2009. С. 3–22.
- 25.** Малейн Н. С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях. М. : Наука, 1968. 207 с.
- 26.** Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, злоупотребление гражданскими правами. М. : Лекс-книга, 2002. 160 с.
- 27.** Юридические лица в российском гражданском праве : монография : в 3 т. / отв. ред. А. В. Габов, О. В. Гутников, С. А. Сеницын. М. : ИНФРА-М, 2015. Т. 1: Общие положения о юридических лицах. 384 с.
- 28.** Блэк Б. Правовое регулирование ответственности членов органов управления: анализ мировой практики. М. : Альпина Паблишерз, 2010. 334 с.
- 29.** Кулагин М. И. Избранные труды по акционерному и торговому праву. 2-е изд., испр. М. : Статут, 2004. 363 с.
- 30.** Шор Л. М. Совершенствование договорно-правовых отношений в сфере материально-технического снабжения. *Советское государство и право*. 1973. № 1. С. 43–52.
- 31.** Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. 152 с.

Надійшла до редколегії 23.03.2022

Zhornokui Yu. M. Problematic issues of applying the category of “guilt” to legal entities

An analysis of the Ukrainian legislation, as well as doctrinal approaches to understanding the guilt of a legal entity as a participant in civil relations, was carried out. It was concluded that the issue of the possibility of guilt in a legal entity within the limits of civil liability is determined by several factors of both an objective and subjective nature, namely: a) various mechanisms of forming the will of participants in civil legal relations; b) lack of understanding of the manifestation of the legal entity's own guilt as an independent participant in civil relations, or the guilt of members of its bodies, participants or employees; c) the absence of a direct indication in the current Civil Code of Ukraine on the existence of guilt in a legal entity, since the code (Article 96) contains a norm only about its responsibility.

Some questions remain unresolved: 1) does the category “guilt of a legal entity” exist at all; 2) if there is a legal entity's guilt, so which of the recognized doctrines should be applied - the doctrine of mental conditioning of the offender's behavior or the doctrine of objectively possible care and prudence in the behavior of a participant in a civil legal relationship.

Guilt as a basis for civil liability is taken into account in civil legal relations only between natural persons. There is no separate type of guilt of a legal entity, and any failure by it to fulfill its obligations is caused by the actions of its bodies, participants, and team. This subjective factor is not and cannot be taken into account when imposing civil liability on a legal entity.

Key words: legal entity, guilt, civil liability, good faith, reasonableness, member of the body, participant, employee.

